❀❀❀ संस्कृतसुधा ❀❀❀

सिद्धाचल-संस्कृतप्रेमिणाम् मासिक-वार्तापत्रम्

सितम्बर - २०२६

अगस्त-मासस्य सिंहावलोकनम् तथा सम्पादकीय-स्वागतम् !

वयम् अगस्त-मासं प्रति विसर्जनं कुर्मः - यः मासः गम्भीर-देशभक्त्या, प्रसिद्धेन संस्कृत-दिनेन च परिपूर्णः आसीत्। सम्प्रति अस्माकं हृदयानि भाद्रपद-मासस्य पावनोत्सवं प्रति उन्मुखानि सन्ति। अस्य सितम्बर-मासस्य आगमनं भक्ति-सङ्गीत-सामूहिकसद्भावानां तरङ्गेण सह भवति, यतः वयम् अस्माकं गृहेषु हृदयेषु च भगवन्तं श्रीकृष्णं भगवन्तं गणेशं च आनन्देन स्वागतीकुर्मः।

August Reflection & Editor's Welcome!

We take leave of the month of August - a month that was filled with solemn patriotism and the celebrated observance of Sanskrit Day. Now, our hearts turn toward the auspicious festival of the month of Bhadrapada. The arrival of this month of September comes with a wave of devotion, music, and collective harmony, as we joyfully welcome Lord Krishna and Lord Ganesha into our homes and hearts.

श्रीकृष्णजन्मकथा

भगवान् श्रीकृष्णः भगवतः विष्णोः अष्टमः अवतारः आसीत्। सः मथुरायां कारागारे अर्धरात्रौ देवक्याः वसुदेवस्य च पुत्ररूपेण प्रादुरभवत्। कंसस्य अत्याचारस्य अन्तं कृत्वा धर्मस्य पुनःस्थापनाय तस्य दिव्यं जन्म अभवत्।

भविष्यवाणी — देवक्याः वसुदेवेन सह विवाहसमये आकाशवाणी अभवत् — **"देवक्याः अष्टमः पुत्रः कंसस्य वधं करिष्यति" इति।** एतत् श्रुत्वा भयभीतः कंसः देवकीं वसुदेवं च कारागारे अबध्नात्। तयोः षट् पुत्रान् कंसः निर्दयतया अहनत्। सप्तमः पुत्रः बलरामः तु देवीशक्त्या रोहिण्याः गर्भे सुरक्षिततरूपेण स्थापितः।

दिव्यं जन्म — जन्माष्टमी-पवित्रे अर्धरात्रिसमये अष्टमः पुत्रः श्रीकृष्णः प्रादुरभवत्। तस्मिन् समये कारागारस्य रक्षकाः निद्रां गताः, वसुदेवस्य बन्धनानि स्वयमेव मुक्तानि अभवन्, कारागारस्य द्वारेषु च उद्घाटितानि। वसुदेवः शिशुं श्रीकृष्णं मञ्जूषायां स्थापयित्वा घोरवृष्टौ गोकुलं प्रति प्रस्थितवान्। यमुनानदीं तरन् सः अग्रे गतवान्। तदा यमुनायाः जलं न्यूनम् अभवत्। शेषनागः स्वफणैः शिशुं श्रीकृष्णं वर्षातः अरक्षत्।

❖ संस्कृतभाषा - भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती। ❖

शिशूनां परिवर्तनम् - वसुदेवः गोकुले नन्दस्य यशोदायाः च गृहम् अगच्छत्। तत्र एका कन्या जाता आसीत्। वसुदेवः कृष्णं तत्र स्थापयित्वा तां कन्यां स्वीकृत्य पुनः कारागारम् आगतवान्। कंसः तां कन्यां हन्तुम् इच्छति स्म। सा तस्य हस्तात् मुक्त्वा आकाशे प्रादुरभवत् तथा च देवी योगमाया: रूपं धृत्वा तम् अवदत् - "त्वां हन्तुं यः जातः, सः अन्यत्र सुरक्षितः अस्ति।"

श्रीकृष्णस्य बाललीलाः - श्रीकृष्णः नन्दस्य यशोदायाः च प्रेम्णा गोकुले वृन्दावने च वर्धितः। तस्य बाल्यजीवनं विविधाभिः मधुराभिः लीलाभिः परिपूर्णम् आसीत्। कंसः तं हन्तुं बहून् असुरान् प्रेषितवान्, किन्तु श्रीकृष्णः तान् सर्वान् पराजितवान्। अनन्तरं श्रीकृष्णः मथुरां गत्वा कंसं हत्वा न्यायं धर्मं च पुनः प्रतिष्ठापितवान्।

श्रीकृष्णजन्मकथा अस्मान् स्मारयति यत् यदा अधर्मः वर्धते, तदा अन्ते धर्मस्य विजयः एव भवति।

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥

जन्माष्टमी-उत्सवः भक्त्या हर्षेण च आचर्यते। भक्ताः उपवासं कुर्वन्ति, भक्तिगीतानि गायन्ति, श्रीकृष्णस्य कथाः शृण्वन्ति, च मध्यरात्रौ श्रीकृष्णस्य जन्मसमये प्रार्थनां च कुर्वन्ति। मन्दिरेषु गृहेषु च सुन्दरं सज्जीकरणं क्रियते। बालकृष्णस्य प्रतिमा प्रेम्णा दोलायां स्थाप्यते।

दधिहण्डी

दधिहण्डी जन्माष्टमी-उत्सवस्य एकः रमणीयः पारम्परिकः कार्यक्रमः अस्ति। महाराष्ट्रे विशेषतः एषा परम्परा प्रसिद्धा अस्ति। दधिना, नवनीतेन अन्यैः खाद्यपदार्थैः च पूरितः अलङ्कृतः घटः भूमेः उपरि उच्चैः स्थाने लम्ब्यते। गोविन्दानां समूहाः मानव-पिरामिडं निर्माय तं घटं प्राप्तुं प्रयतन्ते तथा च तं भित्त्वा कृष्णस्य नवनीतप्रियताम् हर्षेण आचरन्ति।

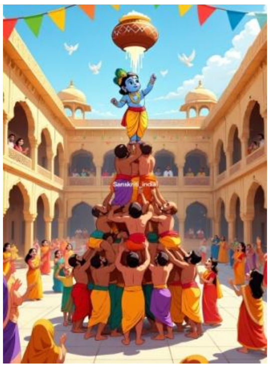

The Birth story of Lord Krishna

Lord Krishna, the eighth avatāra of Lord Vishnu, was born at midnight in a prison cell in Mathura to Vasudeva and Devaki. *His divine birth was destined to destroy the cruel King Kamsa and restore dharma.*

The Prophecy (the prediction) - *On the day of Devaki's marriage to Vasudeva, a divine voice proclaimed that Devaki's eighth child would be the cause of Kamsa's downfall. Terrified, Kamsa imprisoned Devaki and Vasudeva. He caused their first six children to be killed. Their seventh child, Balarama, was miraculously transferred to the womb of Rohini.*

The Divine Birth - *On the sacred midnight of Janmashtami, the eighth child, Krishna, was born. At that moment, the prison guards fell into a deep sleep, the chains binding Vasudeva were released, and the prison doors opened miraculously. Vasudeva carried the infant Krishna in a*

basket and journeyed through the stormy night to Gokula. As he crossed the Yamuna, the waters miraculously receded, while Sheshanaga spread his hood over the divine child and protected him from the rain. ***The Exchange*** *- Vasudeva reached the home of Nanda and Yashoda, where a baby girl had been born. He exchanged the infants and returned to the prison with the baby girl. When Kamsa tried to seize the child, she slipped from his hands and appeared as the divine goddess Yogamaya. She warned him that the one destined to destroy him was already safe elsewhere.*

Krishna's Childhood *- Krishna grew up in Gokula and Vrindavan under the loving care of Nanda and Yashoda. His childhood was filled with joyful leelas, yet he also defeated the demons sent by Kamsa to harm him. Eventually, Krishna returned to Mathura, defeated Kamsa, and restored justice.* ***The story of Krishna's birth reminds us that when adharma rises, divine wisdom and dharma ultimately prevail.***

The meaning of the sloka:

"Whenever there is a decline in righteousness, O Bharata, and a rise in unrighteousness, I manifest Myself."

Janmashtami Celebrations:

Janmashtami is celebrated with devotion and joy. Devotees observe fasting, sing bhajans, listen to stories of Krishna, and offer prayers at midnight, the sacred hour of his birth. Temples and homes are beautifully decorated, and the image of baby Krishna is lovingly placed in a cradle.

Dahi Handi *- Dahi Handi is a lively Janmashtami tradition, especially popular in Maharashtra. A decorated pot filled with curd, butter and other treats is hung high above the ground. Groups of Govindas form human pyramids to reach and break the pot, celebrating Krishna's playful love for butter and curd.*

गतमासस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि

१. प्रश्नः - "गायन्ति देवाः किल गीतकानि धन्यास्तु ते भारतभूमिभागे..." इति श्लोकः कस्मिन् पुराणे वर्तते?

उत्तरम् - आ) विष्णुपुराणम्

२. प्रश्नः -"जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि___ ॥ "रिक्तस्थाने उचितं पदं किम्?

उत्तरम् — आ) गरीयसी

३. प्रश्नः —"_______ रक्षिते राष्ट्रे शास्त्रचिन्ता प्रवर्तते ॥ "रिक्तस्थाने उचितं पदं किम्?

उत्तरम् - इ) शस्त्रेण

शस्त्र - Weapons / means of defence

शास्त्र - Knowledge / scriptures

❖ संस्कृतभाषा - भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती। ❖

गणेशचतुर्थी महोत्सवः

वक्रतुण्ड महाकाय सूर्यकोटिसमप्रभ ।
निर्विघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥

भाद्रपदमासस्य शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्यां तिथौ वयम् आनन्देन गणेशचतुर्थीं मानयामः। अयमुत्सवः विघ्नहर्तुः बुद्धिप्रदस्य च भगवतः गणेशस्य जन्मोत्सवः अस्ति। अस्मिन्वर्षे अयं पावनः उत्सवः सितम्बर-मासस्य १४ दिनाङ्के आरभ्यते।

सार्वजनिक-गृहपूजा च

जनाः स्वगृहेषु 'सार्वजनिक'-मण्डपेषु च सुन्दराः मृण्मय्यः गणेशप्रतिमाः प्रतिष्ठापयन्ति। अयमुत्सवः अस्मान् एकतां, भ्रातृभावं, जीवनस्य नूतनारम्भं च शिक्षयति।

नैवेद्यं आरती च

दशदिनानि यावत् भक्ताः श्रद्धया देवस्य पूजां कुर्वन्ति, तस्य प्रियं 'मोदकम्' अर्पयन्ति च। ते पारम्परिकीम् 'आरतीम्' कुर्वन्ति, "सुखकर्ता दुःखहर्ता" इति गायन्ति च - यस्यार्थः अस्ति 'सुखस्य दाता, दुःखानां च नाशकः'।

अन्ते, 'गणपति बाप्पा मोरया, मङ्गलमूर्ति मोरया, पुढच्या वर्षी लवकर या' इति जयघोषेण सह प्रतिमाः जले विसर्ज्यन्ते।

Ganesh Chaturthi Festival

Meaning of the Sloka: "O Lord Ganesha, of curved trunk and massive form, whose brilliance equals that of ten million suns, please make all my endeavors free of obstacles, always."

On the fourth day of the bright fortnight of the Bhadrapada month, we celebrate Ganesh Chaturthi with joy. This festival is the birth celebration of Lord Ganesha, the remover of obstacles and the giver of wisdom. This year, the auspicious 10-day celebration begins on September 14.

Sarvajanik & Home Devotion: People install beautiful clay idols of Ganesha in their homes and public (sarvajanik) community spaces. This festival teaches us unity, brotherhood, and a new beginning of life.

Offerings & Arati: For ten days, devotees worship the Lord with deep devotion and offer His favorite 'Modak'.

They gather for the traditional arati, singing "Sukhkarta Dukhharta"–praising Him as the creator of happiness and the destroyer of sorrows.

In the end, with the victory chant "Ganpati Bappa Morya, Pudhchya Varshi Lavkar Ya" (Lord Ganesha, come back early next year), the idols are immersed in water.

❖ संस्कृतभाषा - भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती। ❖

मृत्तिकायाः मङ्गलम् - प्रकृतेः संरक्षणम्

प्रकृतिबन्धु-उत्सवः | A FESTIVAL THAT CARES FOR NATURE

अस्मिन् गणेशोत्सवे वयं एकं लघुं किन्तु महत्त्वपूर्णं सङ्कल्पं कुर्मः–

- मृन्मयीं प्रतिमां चिनुमः
- प्राकृतिकरङ्गान् प्राधान्येन स्वीकुर्मः।
- गृहे विसर्जनं कुर्मः।
- मृत्तिकामिश्रितं जलं सस्येषु उपयुञ्ज्महे।
- प्रकृतिं स्वच्छां हरितां च रक्षामः।

एवं वयं लघुप्रयत्नेन प्रकृतिं रक्षितुं शक्नुमः।

This Ganeshotsav, let us take a small but meaningful step:

- *We choose clay idol.*
- *We prioritize natural colours.*
- *We perform immersion at home.*
- *We give the clay mixed water to plants.*
- *We keep nature clean and green.*

Thus, through small efforts, we can protect nature

मधुरस्मृतयः।

गतवर्षस्य गणेशचतुर्थीमहोत्सवस्य मधुराः स्मृतयः अद्यापि अस्माकं मनःसु सन्ति। गतवर्षे अस्माकं संस्कृतसमूहेन गुरोः सतीशवर्यस्य मार्गदर्शने सार्वजनिकमण्डपे सामूहिकरूपेण श्रीगणपत्यथर्वशीर्षस्य भक्तिपूर्वकं पाठः कृतः। ***"ॐ नमस्ते गणपतये। त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि..."*** अस्य पवित्रस्य मन्त्रस्य सामूहिकपठनेन सम्पूर्णे मण्डपे भक्तिमयं वातावरणं निर्मितम्। सर्वेषां मनसि शान्तिः, आनन्दः, भक्तिः च अनुभूता। सा अविस्मारणीया सन्ध्या अद्यापि अस्माकं हृदयेषु मधुरस्मृतिरूपेण विराजते।

Sweet Memories

The sweet memories of last year's Ganesh Chaturthi festival are still fresh in our minds. Last year, under the guidance of our revered teacher, Sateesh Sir, our Sanskrit group collectively chanted the sacred Shri Ganapati Atharvashirsha with great devotion at a public pandal. ***"Om, salutations to Lord Ganesha. You alone are the directly perceived Reality..."*** *The collective chanting of this sacred hymn created a deeply devotional atmosphere throughout the pandal. Everyone experienced peace, joy, and devotion in their hearts. That unforgettable evening still lives on a cherishe cherished memory in all our hearts.*

गतमासस्य शब्दसंपदः उत्तराणि

१ रक्षा = संरक्षणम् Protection

२. भगिनी = स्वसा Sister

३. यज्ञोपवीतम् = यज्ञसूत्रम् / ब्रह्मसूत्रम् Sacred thread

४. व्रतम् = नियमः Religious vow / Sacred observance

५. समृद्धिः = ऐश्वर्यम् Prosperity

६. वल्लंकलिः = नौकास्पर्धा Boat race

❖ संस्कृतभाषा - भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती। ❖

प्रश्नावली

१.गणपत्यथर्वशीर्षम् कस्य वेदस्य भागः अस्ति? *Which ancient Veda does the Ganapati Atharvashirsha belong?*

(अ) ऋग्वेदस्य | (आ) सामवेदस्य | (इ) अथर्ववेदस्य | (ई) यजुर्वेदस्य

२. अस्मिन् सन्दर्भे 'अथर्व' शब्दस्य कः अर्थः? *What is the literal meaning of the word Atharva in this context?*

(अ) चञ्चलम् | (आ) अचञ्चलम् / शान्तम् | (इ) तीव्रम् | (ई) पुरातनम्

३. ग्रन्थे किं मुख्यं दार्शनिकं वाक्यं वर्तते?

Which fundamental philosophical statement appears in the text?

(अ) अहम् ब्रह्मास्मि | (आ) त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि | (इ) तत्त्वमसि | (ई) सत्यमेव जयते ।

४. गणपत्यथर्वशीर्षानुसारं कः बीजमन्त्रः गणेशं निरूपयति? *According to the text, which Bija Mantra represents Lord Ganesha?*

(अ) ऐं | (आ) ह्रीं | (इ) गं | (ई) क्लीं

५. भगवान् गणेशः कस्य योगचक्रस्य स्वामी कथितः *Lord Ganesha is described as the ruler of which Yogic Chakra?*

(अ) अनाहतचक्रस्य | (आ) मूलाधारचक्रस्य | (इ) विशुद्धचक्रस्य | (ई) आज्ञाचक्रस्य

संस्कृत-गीतम्: संस्कृतं ब्रूमः

(Tune: Harivarasanam

Courtesy: Smt. Nalini Mani)

ध्रुवपदम्: संस्कृतेन संभाषणं सदा जीवनं तु नः सार्थकं भवेत् ॥

(By always speaking in Sanskrit, may our lives become truly meaningful.)

१. *(Harivarasanam...)* भारतस्य श्री: संस्कृतं खलु संस्कृताय मे भवतु जीवनम् । सेवनं सदा संस्कृताय यत् बुधजनै: कृतं मातृपूजनम् ॥ (संस्कृतेन...)

२ .(Saranakeertanam...) शम्भुना कृतात् डमरुवादनात् जातमद्भुतं संस्कृतं पुरा । वेदवाङ्मयं मुनिभिरार्जितं श्रेष्ठता खलु संस्कृतस्य सा ॥ (संस्कृतेन...)

३.(Prishtamadhuroopam...) सततचिन्तनं संस्कृते भवेत् पठनलेखनं संस्कृतेन हि । संस्कृते ननु भाषणं ममलसतु संस्कृतं मनसि मे सदा ॥ (संस्कृतेन...)

४. (Kalamrudusmitam...) ऐक्यकारकम् राष्ट्रवर्धकम् चित्तपोषकं ज्ञानदायकम् । संस्कृतं महद् यस्य पाठनात् लोकजीवनं सुखकरं भवेत् ॥ (संस्कृतेन...)

५. (Shritajanamodakam...) बालिकास्तथा बालकान् बहून्युवजनानपि सर्वबान्धवान् । सरलसंस्कृतं पाठयाम: तेन ते सदा सन्तु पोषिता: ॥ (संस्कृतेन...)

६. (Tribhuvanarchitam...) देशवासिन: सर्वभागत: सन्तु सेवका: संस्कृतस्य भो: । तेन तोषिता भवति भारती वर्धयेद्ध्रुवं दिव्ययाऽशिषा ॥ (संस्कृतेन...

"About this Hymn"

This beautiful composition uses the revered melody of Harivarasanam to spread the message of daily conversational Sanskrit (Sambhashanam). It celebrates the divine origins of Sanskrit from Shiva's Damaru, its power to unite the nation, and the joy of teaching simple Sanskrit (Saral Sanskrit) to future generations.

❖ संस्कृतभाषा - भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती। ❖